

КОМПЛЕМЕНТАРНИ ОДНОС ПОЛИТИЧКОГ СИСТЕМА И СИСТЕМА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Радослав Гаџиновић*

Институт за политичке студије – Београд

Немогуће је разумети савремене политичке односе (унутрашње и међународне) и политичке процесе, а да се не разуме права суштина функционисања државе. Стога начин функционисања савремене државе, као темељног појма политичког процеса и улоге у њему, има теоријску и практичну важност. Основни је услов и циљ сваке државне политике опстанак државе, док је услов опстанка државе њена безбедност. Стога је сврха деловања модерне државе, условно названог политичким, усмерена управо ка том циљу. То је оквир и безбедносне политике која има задатак да оствари концепт механизма и средстава којима се осигуравају унутрашња и међународна безбедност државе и друштва. У научним разматрањима овог појма неопходно је разликовати појам безбедности државе од појма безбедности друштва, при чему треба нагласити да основни критеријум безбедности државе представља њен суверенитет, а безбедности друштва идентитет, тј. свест о припадности заједници. Кроз оба термина прожима се, у суштини, егзистенција или преживљавање државе и друштва. Држава која изгуби суверенитет престаје да буде држава, а када друштво изгуби идентитет престаје да постоји као суверена јединка.

Кључне речи: *држава, политика, безбедност, национална безбедност, систем*

Будућност је негативно запоседнута на прагу XXI столећа. Оцртава се застрашујућа панорама угрожавања општих животних интереса.

Јирген Хабермас

Један од основних мотива делатности човека и друштва, посматран кроз историју и, несумњиво, један од глобалних проблема савремене епохе јесте безбедност. Држава је најодговорнија за изградњу и функционисање безбедности. Њена безбедносна функција је уједно и услужна функција. Наиме, друштву унутар др-

* Проф. др Радослав Гаџиновић је научни саветник у Институту за политичке студије – Београд.

жаве обезбеђују се – пружају „услуге” сигурности; развијена економија је материјална база материјално-техничке опремљености и стручне оспособљености органа и служби безбедности; правом се дефинишу виталне вредности друштва, друштвено опасни догађаји којима се угрожавају вредности и правни основи дужности и овлашћења органа безбедности на њиховом спречавању и сузбијању; добром социјалном политиком спречавају се сукоби социјалних групација са различитим стандардима живљења, а идеологија је основа за изградњу кодекса понашања који не трпи никакве не безбедносне појаве.

Појам националне безбедности у почетном периоду није имао јасан садржај. У првим годинама хладног рата овај појам је неретко користио америчким политичарима као слоган за подршку политици коју заступају. Али, временом је садржај појма националне безбедности постајао све јаснији. Укључивао је укупност политичких, војних и привредних напора које су Американци предузимали како би остварили своје интересе на међународној сцени. Даљи развој међународних односа условио је и појаву нових изазова, ризика и претњи у међународном окружењу који су представљали потенцијалне проблеме за сваку нацију и сваку државу. Све већи интеграциони процеси у свету створили су услове и схватање јавног мњења да међународни проблеми уједно представљају и претњу свакој држави. Ти проблеми по својој ефективности нису више били ограничени на неки уски географски простор. То је значило да се свака држава мора трајно припремати како би била у могућности да ефикасно реагује на евентуалне претње које би угрозиле њен опстанак или неке друге интересе. Ова чињеница је из темеља променила приступ у организованом деловању усмереном на изградњу политике безбедности модерне државе. Појам националне безбедности све је више губио тежиште на војној компоненти, што је била његова карактеристика у почетном периоду, и све више укључивао остале сегменте друштва и државе. Појам националне безбедности, који у савременим истраживањима представља оквир за безбедност државе и нације, изложен је критици неких великих сила са запада због њиховог настојања да максимално контролишу унутрашњу политику националне државе и креирају њен политички систем и систем националне безбедности. Очигледно је, дакле, да национална безбедност подразумева, с једне стране, стање безбедности националне државе, те свесно и организовано деловање државе и друштва усмерено на осигурање опстанка, развоја и егзистенције појединца, друштва и државе, односно њиховог осигурања од свих извора угрожавања у савременом свету, с друге стране. Без обзира на постојање различитих дефиниција националне безбедности, већина теоретичара слаже се у погледу вредности које спадају у категорију националне безбедности, те циља стратегије националне безбедности схваћене као умеће ефикасне примене националних ресурса ради коришћења националних интереса.¹ Циљ стратегије националне безбедности јесте да осигура: заштиту темељних и трајних потреба државе и друштва; опстанак и нормално деловање државе са свим елементима њене независности, слободе и територијалне целовитости; заштиту живота и безбедности грађана; осигурање напретка државе и друштва, те заштиту уставног поретка, што укључује могућност његове демократске промене и развоја.²

¹ Encyclopaedia Britannica, Volume 21. 1985. стр. 454.

² A. National Security Strategy for a New Century, The White House, Washington, 1997, стр. 4.

Опстанак који је логичан циљ и тежња сваког друштвеног бића када се примени на националну безбедност укључује: опстанак државе као политичке заједнице која је различита од других таквих облика организовања у међународним односима, опстанак нације чији се оквири могу, али и не морају, поклапати с државним границама, те физичко одржање држављана једне државе, односно припадника једне нације. Територијални интегритет подразумева целовитост територија, као битног елемента државности, на којим живе чланови једне нације, односно држављани једне државе. Политичка самосталност се односи на способност државе да суверено остварује своју власт. Квалитет живота није ништа друго него настојање успостављања „државе благостања”, односно подизање на виши ниво укупног животног стандарда (политичког, економског, демократског, социјалног, итд.). Дакле, на основу наведених чињеница национална безбедност подразумева: одређено стање (постигнуто или предвиђено) безбедности; функционално подручје деловања различитих стручних институција заједно са укупним друштвеним настојањима усмереним на постизање националних циљева и интереса те институције безбедности повезане у систем. Национална безбедност треба да успостави стање у којем ће бити осигурана слобода државе и друштва, територијални интегритет и суверенитет државе у оквирима међународно прихваћених аранжмана, људске слободе и права грађана, политичка и социјална стабилност друштва и државе, стабилан економски развој и функционисање правне државе, стабилан јавни поредак и лична сигурност грађана, те здрав и стабилан еколошки амбијент.³

Систем националне безбедности

Термин *национална безбедност* на почетку XXI века користи се за означавање много ширег појма од изворног значења, јер се под њим подразумева жељено стање безбедности једне државе, које се постиже елиминисањем претњи и ризика који долазе изнутра и изван ње. Дакле, национална безбедност је појам са вишеструким значењем. *У најопштијем смислу подразумева слободу од страха, претњи и физичког насиља над становништвом, односно грађанима једне државе.* Међутим, национална безбедност укључује и политичке, економске, моралне, социјалне, културне, идеолошке и нормативне елементе, што је одувек отежавало њену прецизну дефиницију. У питању је друштвено конструисан концепт безбедности једне државе који стиче специфично значење само унутар социјалног контекста у којем држава егзистира. Појам национална безбедност се поистовећује, у неким ситуацијама, са појмом државна безбедност. Међутим, национална безбедност је стање у којем се обједињавају све врсте безбедности једне државе.⁴

Парадигме и институционални модели националне безбедности мењали су се кроз историју. Посматрана историјски, национална безбедност је нераздвојно била

³ Проф. др сц Сениша Таталовић, *Национална и међународна сигурност*, Политичка култура, Загреб, 2006, стр. 150.

⁴ Гађиновић, Р., *Класификација безбедности*, НБП (Наука – безбедност – полиција), бр. 2/2007, Београд, 2007, стр. 11.

повезана са државом и њеним безбедносним сектором. Међутим, национална безбедност је постепено захватала политичку, економску, социјалну и културну сферу. Иако одбрана од спољњег напада остаје централни проблем националне безбедности, ипак је пракса недвосмислено потврдила да држава може бити угрожена унутрашњим потресима, економским и друштвеним поремећајима, нарочито у заједницама којима недостаје осећај идентитета и социјалне кохезије.⁵

У научним разматрањима овог појма неопходно је разликовати појам безбедности државе од појма безбедности друштва, уз нагласак да основни критеријум безбедности државе представља њен суверенитет, а безбедности друштва идентитет, тј. свест о припадности заједници. Кроз оба термина прожима се, у суштини, егзистенција или преживљавање државе и друштва. Држава која изгуби суверенитет престаје да буде држава, а друштво, када изгуби идентитет, престаје да постоји као суверена јединка.⁶

Ово раздвајање државне од друштвене безбедности треба схватити условно као два нормативна појма безбедности који се у суштини обједињавају у један интегрални појам означен термином *национална безбедност*. И у једном и у другом термину, у епицентру безбедносне дилеме, налази се држава која пружа легитимитет и заштиту друштва.

Одсуство рата и војних конфликта само по себи не осигурава мир, стабилност и безбедност у друштву. Не војни извори, нарочито нестабилност у економији, социјалној, хуманитарној и еколошкој сфери постали су већа опасност по мир, стабилност и безбедност многих држава.⁷

У конкретном случају термин национална безбедност користи се за означавање појма који обухвата заштиту државе и становништва, од свих облика оружаног и неоружаног угрожавања, као и стварање повољних друштвених услова за реализовање националних интереса. Да би се боље разумело значење ове синтагме потребно је анализирати дефиниције познатих експерата из области безбедности, а које се користе у теоријским радовима и стратегијско-доктринарним документима у свету.

У већини ових радова полази се од чињенице да је системски приступ најбитнији у дефинисању појма национална безбедност и при томе се користи аргументација да се развој људског друштва одвија у потребним безбедносним условима које детерминишу политички, економски, социјални, морални, културни и други фактори.

Сам појам национална безбедност налази се у употреби од 1943. године, када је Валтер Липман (*Walter Lipman*) у свом делу „*U.S. Foreign Policy*” први пут употребио овај термин. После Другог светског рата овај појам је нашао широку примену у политичком речнику савремених држава. У том контексту он је употребљаван да означи унутрашњу и спољну безбедност државе, односно безбедност државе у односу на спољне и унутрашње изворе угрожености. Ради се, дакле, о националној безбедности једне државе која обезбеђује опстанак и нормално деловање државе са свим елементима њене независности, територијалне целовитости и уставног поретка.⁸

⁵ Avramov, S., *Bezbednost u XXI veku*, Zbornik radova SIMVON 2001, Beograd, str. 423.

⁶ Стајић Љ. и Гађиновић, Р. *Увод у студије безбедности*, Драслар, Београд, 2007, стр. 78.

⁷ UN - Doc. S/PV 3946, 31 Januara 1992, p. 142-143.

⁸ Јовановић Б., часопис, *Полиција и сигурност*, бр. 1-2, Загреб, 1997. стр. 6.

По другим ауторима, национална безбедност се дефинише као „настојање националне државе да обезбеди свим члановима друштва сигурност пред угрожавањем извана (интервенције, напади, окупације, блокаде и др.) и унутар друштва (угрожавање реда и мира, криминал и др.)”.⁹

Према трећој групи аутора, под националном безбедношћу подразумева се заштита и омогућавање несметаног функционисања основних вредности одређеног друштва. По овој групи аутора, национална безбедност има своју унутрашњу и међународну димензију. Унутрашња димензија безбедности означава несметано функционисање друштвеног, економског и политичког система и очување јавног реда и мира, а међународна димензија безбедности подразумева заштиту територијалног интегритета и суверенитета државе.

Benkowitz и *Bucket* одређују националну безбедност као способност државе (нације) да своје унутрашње вредности заштити од спољних опасности.¹⁰

Према хрватском аутору *Радовану Вукадиновићу*, под „националном сигурношћу(безбедношћу) подразумева се физички опстанак једне државе и њеног становништва заједно са основним атрибутима независности и сталним материјалним просперитетом државе”,¹¹ а Слободан Милетић националну безбедност дефинише као стање у којем се налазе правни субјекти, тј. стање релативног присуства или одсуства угрожавања и/или повређивања правних субјеката за које је одговорна држава. Дакле, Слободан Милетић, по мишљењу аутора овога рада, на веома прихватљив начин дефинише националну безбедност као „*успостављено, одржавано и унапређивано стање у држави, које омогућава ефективну заштићеност државе и грађана који у њој живе од свих (спољних и унутрашњих) противправних аката (активности) којима се угрожава уставни поредак, суверенитет, независност и територијална целокупност државе, рад државних органа, обављање привредних и друштвених делатности и остваривање слободе, права и дужности човека и грађанина*”.¹²

Међутим, под националном безбедношћу може се подразумевати и објективно стање нације и државе, у којем њени легитимни органи и институције предузимају дозвољене мере и активности ради заштите основних националних интереса у области спољне и унутрашње политике, економије, одбране, образовања, научноистраживачког рада, културе и у другим областима друштвеног живота.

Отуда, полазећи од оваког теоријског одређења, национална безбедност зависи од њеног војно-политичког и геостратегијског положаја, карактера државе и њених друштвено-политичких и економских односа, као и од карактера међународних односа у њеном ближем и даљем окружењу. Неки аутори међународних односа дефинишу националну безбедност као „одсуство било каквог страха од напада, угрожавања интереса, или претње друге државе или других држава”.¹³

⁹ Гризолд Антон, *Европска варност*, факултет политичких наука, Љубљана, 1998., стр. 23.

¹⁰ Benkowitz и Bucket, *international Encyclopedia of the social Sciences*, vol. XI, 1968. p. 40.

¹¹ Маслеша Рамо, *Теорије и системи сигурности*, „Магистрат” – Сарајево, Сарајево, 2001. стр. 37.

¹² Милетић, С., *Полицијско право*, Полицијска академија, Београд, 1997.

¹³ Bourguin M., *Le probleme de la securite internationale*, Recueil des Cours da L'Academie de droit International, 1934. godine, t. 49. str. 473.

Према Arnoldu Wolfeu безбедност представља одсуство претњи усвојеним вредностима, а у објективном погледу значи одсуство страха да ће те вредности бити нападнуте.¹⁴

Према бројним савременим ауторима, национална безбедносна политика државе зависи од врсте и распрострањености државних и националних интереса, те актуелних и потенцијалних претњи које те интересе угрожавају или их могу угрозити. Претње могу бити: *политичке, економске, војне, демографске, социјалне, конфесионалне, едукативне, еколошке и претње изазване дугорочним прикривеним насилним деловањем мањих група и појединаца у свим областима друштвеног живота.*¹⁵

Проблеми дефинисања појма национална безбедност долазе до пуног изражаја тек када треба да се идентификују вредности које могу бити угрожене и када треба дефинисати виталне државне и националне интересе које треба да штите елементи система националне безбедности.

Већина савремених аутора који се баве истраживањима политике националне безбедности сматра да витални друштвени, државни и национални интереси, у ствари, чине опште потребе државе и њених грађана и да произилазе из општих вредности и циљева садржаних у уставима националних држава и из реалних могућности и стварне позиције сваке државе у међународним односима. Различита сазнања из историјских, антрополошких и других истраживања досадашњег развоја људског друштва наводе на закључак да су темељ сваког смисленог људског постојања у друштву његове потребе за успостављањем стабилног система за очување, развој и осмишљавање потребног нивоа квалитета живота и постојања. Деловање у најширем смислу је све што чини човек као свесно биће. У структури људског деловања своје значајно место има безбедност као један од појавних облика људског постојања, односно функција која је усмерена према очувању човековог постојања. Безбедност као делатност добија на значењу када човек реагује на подражаје од човека или природе у тренутку уочавања опасности, угрожености, болести или страха. С обзиром на то, безбедносна делатност се код човека највероватније појавила на почетку културе у најширем смислу, односно у периоду када се употребом првих оруђа човек могао једноставно прилагодити специфичним условима у животној околини.¹⁶ Безбедносна делатност се временом поступно диференцирала од других делатности (производња, култура, наука и друго), којима је темељни узрок потреба за очувањем, одржавањем човековог постојања као друштвеног бића. У безбедносној делатности ради се о двоструком односу: човек–човек и човек–природа. Да би безбедност као делатност била успешна на садашњем степену развоја друштва, мора бити интелектуално осмишљена, свесна делатности на нивоу глобалног друштва, јер су људи у друштву међусобно повезани.

Рационалност, ефикасност и поштовање слобода и права појединца и група при задовољавању потреба у друштву условљавају системско уређивање посебних делатности. Другим речима, посебне делатности јесу основе системског задовољавања потре-

¹⁴ Smith Steve and Baylis John, *Globalization of World Politics*, Oxford Press, New York, 2001.

¹⁵ Гађиновић, Р., *Безбедност као научна дисциплина*, Безбедност, бр. 1-2/2008, Београд, 2008, стр. 49.

¹⁶ O'Connell. I.R. *OF Arms and Men*, Oxford University Press, New York, 1989. стр. 15-20.

ба у друштву. Систем¹⁷ је стога спољни (емпиријски) израз уређености одређене делатности у друштву, којом се задовољава витална потреба целокупног друштва. Тако одређен систем у друштву не постоји као самосталан ентитет. Тако се и сигурносна делатност на савременом степену друштвеног развоја спроводи организовано кроз систем који се назива безбедносни систем. Кроз њега се препознаје одређени степен организованости друштвених могућности за извршавање безбедносне функције савременог друштва. С обзиром на циљеве и садржај, у оквиру безбедносног система савремене државе разликују се два дела: *функционални* (врсте и облици активности) и *институционални, односно структурални* (организација, носиоци активности, и др.).¹⁸

Синоним за безбедносни систем на нивоу државе је систем националне безбедности (*national security system*), који је у већини држава намењен, пре свега, војној безбедности. Због тачнијег посматрања конкретне праксе на подручју безбедности савремених држава, исправно је, у функционалном смислу, разликовати национални одбрамбени систем (*national defence system*) и национални безбедносни систем (*national security system*). Савремене државе својим одбрамбеним системом изводе делатност одбране у случају оружане агресије споља. Национални безбедносни систем подразумева деловање целокупног друштва, државе и појединца. Осигуравање безбедности појединца и друштва је у савременој цивилизацији добило ново значење. Државе су до сада ограничавале проблем националне безбедности на војна питања и изводиле га, пре свега, у војним активностима.¹⁹ Остали цивилизацијски обли-

¹⁷ Математички приказано тај појам се може означити формулом: систем = јединице + интеракција + структура. Разрада овог општег схватања указује на то да систем подразумева јединствено уређење делова у целини. Изразом систем увек се означава само такав скуп елемената код којег је положај сваког од тих елемената битно одређен његовом функцијом у односу према целини и другим елементима. У почетку ових разматрања појам система може се одредити на начелном, односно уопштеном нивоу. Реч систем грчког је порекла (грч. *systema, systematos*), а уопштено тај појам подразумева састав, целину, скуп, збир, уређење, правилност, склад, складност, распоређеност, сређеност, организованост, повезаност, сврсисходност (Клаић. Б. Велики ријечник страних ријечи. Зора, Загреб, 1974, стр. 1212; Опћа енциклопедија, ЈЛЗ, Загреб, 1981). Можда је једну од најпотпунијих дефиниција и анализу појма систем дао Churchman, аутор једног од темељних дела литературе посвећене системском мишљењу које је надахнуло неколико генерација системских истраживача, научника и људи из праксе. За њега је систем скуп елемената усклађених тако да остваре одређене циљеве. Према Churchman-у, овакво одређење појма систем упућује на закључак о постојању пет елемената неопходних за његово потпуно схватање. То су: циљ система, његова околина, ресурси система, компоненте система и управљање системом (Churchman. С. W. Системски приступ, ЦДД ССОХ, Загреб, 1986, стр. 30-41).

¹⁸ Проф. др сц Симиша Таталовић, *Национална и међународна сигурност*, Политичка култура, Загреб, 2006, стр. 150.

¹⁹ Војна сила као средство принуде, што је монопол државе, најважније је обележје војноодбрамбених активности, још од времена када је дошло до класне поделе друштва. Од тада, када су војне претње посматране као најважније, државе су посвећивале посебну пажњу развоју војних активности, односно војном механизму који је требало да гарантује националну безбедност. Најважније последице таквог монопола на подручју система националне безбедности данас су: а) стратегијски односи, који су, утемељени на сили, постали главно обележје политика националне безбедности, посебно након Другог светског рата. Суштина те стратегије, као средства очувања мира и безбедности у међународним односима, јесте осигурање опстанка државама и народима у компетицијском и непријатељском окружењу. Безбедност једне државе остварује се на рачун друге државе; б) војна организација, као главни заступник војноодбрамбене делатности државе; в) војнички начин размишљања, што је више-мање саставни део свакодневног живљења (културе) у савременим државама и међународним односима; г) обрамбена активност друштва, што је једна од најбоље институционализованих облика људског живота и рада: планирање, управљање и вођење те активноти је потпуно у рукама државе. (Гризолд. А: ет.ал. Демилитаризација Словеније и национална варност, зборник, ЗПС. Љубљана, 1991. стр. 16).

ци савремене (националне и међународне) безбедности, на пример: друштвено-економски, политички, културни, духовно-интелектуални и еколошки, били су занемарени, иако добијају све више на значају. Зато је разумљиво да политичке и радикалне промене у организацији савремених држава и у односима међу њима захтевају нову дефиницију безбедности, која ће обухватити све њене садржаје као једнако важне. То, такође, укључује промену садржаја безбедности савремених држава у смислу све веће улоге не војних средстава и механизма у безбедносним делатностима. Степен друштвеног развоја на почетку XXI века доноси, као додатак класичним изворима угрожавања, економске кризе, етничке сукобе, миграције, међународни тероризам и глобално загађивање околине.²⁰ У постојећим цивилизацијско-културним односима безбедност има универзални садржај, који се јасно исказује у тоталности захватања и преплитања свих подручја у одређеном друштву (привредног, политичког, социјалног, еколошког, војноодбрамбеног и других подручја), те у све већој повезаности и међународним интеграцијама глобалног друштва.

Национална безбедност, схваћена као стање безбедности одређеног народа, односно нације, изражена је у оквиру различитих потенцијалних и стварних небезбедности које произлазе из „непријатељског“ међународног окружења. Угрожавања спољног света (на пример, изван постојећег националног друштвеног система) подразумева се као функција делом претпостављених и делом стварних услова. Тачно утврђивање разлике између стварних и претпостављених услова готово је немогуће. Систем националне безбедности савремених држава обухвата функцију и структуру на подручју националне безбедности, које не укључују само способност државе за очување вредности свога друштва пред унутрашњим и спољним угрожавањима мира и слободе грађана, већ и заједничко деловање с осталим друштвеним подсистемима ради даљег развоја друштва у целини. Основни елементи система националне безбедности оперативне су делатности друштва, које осигуравају његову безбедност. Савременим друштвима заједнички су следећи елементи националне безбедности:²¹

а) *безбедносна политика*, која се у ширем смислу дефинише као делатност за припрему и спровођење активности које ће се својим мерама супротставити изворима будућег угрожавања у природи, друштву и међу друштвима. У ужем смислу, циљ безбедносне политике је стварање концепта механизма и средстава, којима се осигуравају унутрашња и међународна безбедност друштва, а представља конкретизацију политичких, организацијско-техничких и других начела безбедносне политике у ширем смислу;

б) *безбедносна структура*, која је намењена изградњи безбедности на нивоу целокупног друштва и специфична је за сваку државу. Већини држава ипак су заједничка два елемента тог система: одбрана и унутрашња безбедност. Функције одбрамбеног елемента су: одвраћање могућег агресора, одбрана своје територије, заштита становништва и материјалних добара, те уклањање последица агресије,

²⁰ Rotield. A. D. Shaping a New International Security System: The European Security Perspective, International Institute for Peace, Vienna, 1995. стр. 8.

²¹ Проф. др сц Синиша Таталовић, *Национална и међународна сигурност*, Политичка култура, Загреб, 2006, стр. 151-152.

неоружани отпор агресији, деловање политичког и других друштвених подсистема у рату итд. Ради остваривања тих функција одбрамбени елемент безбедности система државе садржи два темељна елемента – оружане снаге и цивилну одбрану. Функције унутрашње безбедности су: очување законитости и поретка; „информативна” делатност и заштита целокупне друштвене инфраструктуре. Структурни елементи за спровођење тих функција су полиција, обавештајни системи, инспекцијске службе, царина и други органи формалног друштвеног надзора;

в) *безбедносно самоорганизовање цивилног друштва*. Осим осигурања безбедности на државном нивоу у савременим друштвима постоје и могућности за остварење безбедности на индивидуалном и заједничком нивоу. При том је реч о спонтаном безбедносном и самозаштитном деловању појединца, а и о различитим облицима и степенима безбедносног самоорганизовања друштвених група (интересне, локалне заједнице) на темељу права сваког субјекта на самоодбрану, самозаштиту и самопомоћ.

На основу наведене анализе могу се утврдити две чињенице. Прво, однос између савремене националне безбедности и националне одбране једнак је односу између општег (национална безбедност) и посебног (национална одбрана). У том је оквиру, дакле, систем националне безбедности шири (кровни) појам, који укључује и националну одбрану. Друго, конкретне околности након Другог светског рата у међународној заједници биле су условљене континуираном напетости међу државама, која је произлазила из идеолошког и политичког глобализма обеју суперсила – САД и Русије. У таквим је приликама концепт националне безбедности био редукован на концепт моћи. Државе су међусобно водиле непрестану борбу за постизање сопствене безбедности, најчешће на рачун других. У пракси, државе су све до краја хладног рата (1989) националну безбедност осигуравале одбрамбеним системом заснованим на оружаним снагама. Завршетком хладног рата јача сазнање о комплексности савремене националне и међународне безбедности. Заједнички именилац различитих идеја о алтернативном концепту утемељења савремене безбедности прелаз је с традиционалног компетитивног модела осигуравања националне и међународне безбедности (што се заснива на начелима оружане националне одбране, одвраћања и грубог такмичења међу државама) који ће се у већој мери заснивати на сарадњи и заједничким безбедносним интересима државе, те новом, целовитом схватању концепта безбедности, у којем је војна безбедност само један од елемената успостављања више димензионалне националне и међународне безбедности. Без обзира на споменуте позитивне развојне могућности на подручју осигуравања безбедности у савременим државама и међународној заједници након завршетка хладног рата, безбедносна политика и структура на националном и међународном нивоу и даље остају функционално и структурално везане, пре свега на традиционалне војно-одбрамбене механизме и инструменте. Зато је одбрамбена делатност на почетку XXI века део безбедносних делатности савремене државе која се остварује у оквиру система националне безбедности. У одбрамбеној делатности државе реч је о војним, организацијско-техничким, персоналним, нормативним, материјалним, идејно-политичким и другим активностима. Савремена држава организује, надзире и, што је најважније, финансира одбрамбене делатности. У одбрамбеном систему већине држава централно место припада ору-

жаним снагама, које представљају војни део тог система. Положај и улога оружаних снага у одбрамбеном систему одређени су у доктрини вођења оружане борбе и војној доктрини неке земље, док су идеје, ставови и норме споменутих доктрина повезане у одбрамбену доктрину државе. На садржај безбедносне политике и система националне безбедности савремене државе утиче низ различитих чинилаца. Свака држава је *sui generis* по својој историји, организацији и развоју, што се такође види у њеној безбедносној политици и систему. У истраживањима савремених система националне безбедности доминантна су истраживања која те системе посматрају на националном државном нивоу. Зато је политику националне безбедности и систем потребно анализирати на нивоу државе преко различитих емпиријских показатеља, који омогућају сазнање његове структуре и организације, али и начин деловања (мотивација и ефикасност). Поред тога, важно је обратити пажњу и на друге чиниоце, који условљавају безбедносну способност државе, као што су: политичко-привредна организованост и успешност, географски и демографски чиниоци, геостратегијски и војно-политички положај, права и дужности државе које произлазе из међународних уговора и чланства у међународним организацијама, јавно мњење, војноиндустријски комплекс и његов утицај на суштину политике националне безбедности, итд.²²

Однос политичког система и система националне безбедности модерне државе

Гледиште о безбедносној функцији, као делу система социјалне контроле, недовољно наглашава да ова функција постоји у друштву које је политички организовано – које има своје политичке институције (институције политичког система), а међу њима и државу као најсавременију политичку организацију друштва. Јавни карактер безбедносне функције потврђује њену нераздвојиву везу са политичком организацијом друштва и зависност од релација које се успостављају између безбедности и политике. Веза безбедности и политике успоставља се у тренутку окончања процеса трансформације родовског у политички организовано друштво. Безбедносна функција овде се појављује у светлу битног саставног дела политичке организације друштва, односно као једна од димензија ове организације – непосредно повезана са капацитетом (способношћу) принудног наметања одлука политичке организације члановима друштва.

Безбедносна улога своди се на обезбеђивање поштовања одређених политичких одлука у друштву, на једну врсту посредовања између политичког система и његовог друштвеног окружења. Циљ тог посредовања састоји се у томе да политичке одлуке добију сасвим јасну димензију обавезности, такву која елиминише одбијање њиховог поштовања, што значи да би се, из политиколошког угла, суштина политике националне безбедности могла изразити као допринос обавезујућем карактеру одлука и норми које продукује политички систем, односно да безбедност

²² Гађиновић, Р., *Национални идентитет и безбедност модерне државе*, НБП (Наука-безбедност-полиција) бр. 1/2011, Београд, 2011, стр. 19.

постоји како би у случају потребе обезбедила поштовање одлука и норми политичког система у друштву, и да то чини уз евентуалну употребу мера принуде. Поред те медијаторске (посредничке) улоге, политика националне безбедност има и једну другу, у извесном смислу, за политички систем експлицитније изражену улогу, која је извор подршке и ослонац политичког система како би се њена улога односила још и на заштиту самих институција политичког система и обезбеђивање њиховог неометаног функционисања.²³

Политички систем као појам, као посебан предмет политичке науке и као самостална научна дисциплина која се диференцира и одваја од сродних традиционалних дисциплина државног и уставног права, па постаје аутономно подручје научно-истраживачког рада, релативно је новијег датума. Међутим, почеци и трагови онога што чини његову суштину и његов садржај могу се тражити у прошлости која сеже до античке мисли.²⁴ Код већине аутора постоје разлике у дефинисању појма политичког система, углавном због садржаја појединих елемената и њихових веза, али и због различитог језика којима се служе. Естон (*Easton. D*) сматра „да све оне врсте активности у формулисању и извршавању друштвене политике у политичком просеку конституишу политички систем.”²⁵ За Eisenstadta „политички систем је (1) организација територијалног друштва која има легитимни монопол над ауторизованим коришћењем и регулацијом силе у друштву. (2) Он има одређену одговорност за одржавање (друштвеног) система чији је саставни део. (3) Стога та организација намеће оштре санкције ради испуњавања главних циљева друштва и регулише спољне односе.”²⁶ Неки аутори сматрају да би политички систем могли дефинисати као институционализован облик и начин на који је одређен, те регулисан однос између јавне власти и друштва. Прецизније и свеобухватније речено, под политичким системом подразумевамо, с једне стране, систем институционализованих носилаца политичке власти у једној друштвеној заједници, начин њиховог конституисања, организовања и деловања, а с друге стране скуп оних институција и односа помоћу којих се успоставља организована веза између носилаца политичке власти и друштвених снага у чије име они владају. Док други под политичким системом разумеју мање или више диференциран и уобличен систем политичких процеса, односа,

²³ Гађиновић, Р., *Демократија и безбедност у националној држави*, Српска политичка мисао бр. 1/2010, Београд, 2010, стр. 159.

²⁴ У том периоду од античке мисли до данас у филозофској, социолошкој и политиколошкој мисли, упоредо с појмом политички систем, употребљавани су и употребљавају се као синоними и појмови политички режим (Дувергер. М.), политички поредак (Фридрих Ј. Ц.), политичко, односно државно уређење (Аристотел), политички процес (Дахл. Р.), политичко друштво (Русо Ј. Ј.), политичка заједница (Weber. М.) политичка држава (Хегел. Г. В. Ф.) систем власти, процес владавине (Bentley. А.) Увођење и чешћа употреба појма политички систем, нарочито у научном комуницирању, условљени су бројним разлозима. Један од битних је-сте што велики број наведених појмова изражава, углавном, неке шире или уже делове политике у оквиру државе или уже политичке групе, односно организације. Због тога они нису у стању да обухвате сложено целину односа између јавне власти и друштва, а што омогућава појам политички систем. (Проф. др сц Си-ниша Таталовић, *Национална и међународна сигурност*, Политичка култура, Загреб, 2006, стр. 147).

²⁵ Easton. D. *The Political System*, Chicago, 1953. str. 129.

²⁶ Shmuel Noah Eisenstadt, *The Political Systems of Empires*, New York, 1963., извор према Мратовић. В. и др. *Уставно право и политичке институције*, Београд, Загреб, Правни факултет у Загребу и Пословна политика, Београд, 1986, стр. 3.

идеја и институција у којима се и преко којих се одређују глобални циљеви друштва или остварује глобално ауторитативно усмеравање друштва и расподела оскудних друштвених вредности. Он обухвата, како државе као средишњи круг и полуку усмеравања, тако и шири и сложени склоп међусобних утицаја и односа државе, односно јавне власти и друштва. Политички систем је, у суштини, један од подсистема глобалног друштвеног система преко којег се остварују одређене друштвене функције, односно политичке функције и активности. Све наведене дефиниције, осим разлика, имају и одређене заједничке карактеристике. Полазећи од тога, за политички систем може се рећи да представља скуп на одговарајући начин повезаних различитих елемената: политичких институција, процеса, односа и идеја, чији су односи међусобно уређени и преко којих се одређују циљеви друштва, те осигурава његово функционисање у складу с овим циљевима. Полазећи од претходних дефиниција политичког система и система безбедности, они се разумевају као два посебна система, првенствено због тога да би се могао посматрати њихов однос и међусобни утицаји, посебно кроз управљање које се остварује у једном и другом систему. *Тиме се не негира једна од општеприхваћених сазнања политичке теорије да је систем безбедности, у ширем смислу, саставни део политичког система, а у функционалном погледу његов инструмент.* Политички систем спада у примарна подручја друштвеног организовања и егзистенције, те у односу на систем безбедности, у демократским друштвима, има општија обележја и одређену самосталност. Стога су у таквом моделу односа утицаји саставних делова политичког система на делове система безбедности примарнији него у односу на обрнуте утицаје, те интензивнији и садржајно богатији. У условима промене овог модела односа између два система условима криза и унутрашњих сукоба мењају се интензитет, садржај и обележја појединачних веза и утицаја. У најопштијем смислу може се говорити о шест темељних, глобалних врста веза – подручја утицаја политичког на систем безбедности, а у оквиру њих се, у различитим моделима те историјским периодима и једног и другог система, реализује широка скала општих, посебних и (поготово) појединачних веза и утицаја. Најизразитије глобалне везе – подручја утицаја чине утицаји политичког система на: концепцију; организацију и структуру; садржај и начин реализације безбедносних активности; садржај и начин политизације; управљање и положај субјеката безбедносног система.²⁷

Литература

- [1] Avramov, S., *Bezbednost u XXI veku*, Zbornik radova SIMVON Beograd, 2001,
- [2] A. National, *Security Strategy for a New Century, The White House*, Washington, 1997.
- [3] Buzan, B. *People, States and Fear: An agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Harvester Wheatsheaf, London, 1991.
- [4] Benkowitz и Backet, *international Encyclopedia of the social Sciences*, vol.XI, 1968.
- [5] Bourguin M., *Le probleme de la securite internationale*, Recueil des Cours da L'Academie de droit International, 1934.

²⁷ Проф. др сц Синиша Таталовић, *Национална и међународна сигурност*, Политичка култура, Загреб, 2006, стр.148-149.

- [6] Vukadinović. R. *Međunarodni politički odnosi*, Zagreb, 1998.
- [7] International Encyclopedia of the Social Sciences, vol. XI, 1968.
- [8] Grizold Anton, *Evropska varnost*, fakultet političkih nauka, Ljubljana, 1998.
- [9] Grizold. A: *Demilizarizacija Slovenije in nacionalna varnost*, zbornik, ZPS. Ljubljana, 1991.
- [10] Дерен-Антољак, И. *Поријекло знанственог истраживања политичког система*, Политичка мисао, 4. (1985).
- [11] Encyclopaedia Britannica, Volume 21. 1985.
- [12] Easton.D. *The Political System*, Chicago, 1953.
- [13] Eisenstadt. S.N. *The Political Systems of Empires*, New York, 1963.
- [14] Јаворовић. Б., *Тероризам*, Полиција и сигурност, бр. 1-2.
- [15] Клаић. Б. *Велики ријечник страних ријечи*. Зора, Загреб, 1974.
- [16] Милетић Слободан, *Полицијско право*, Полицијска академија Београд, 1997.
- [17] O'Connell. I.R. *OF Arms and Men*, Oxford University Press, New York, 1989.
- [18] Rotield. A. D. *Shaping a New International Security System: The European Security Perspective*, International Institute for Peace, Vienna, 1995.
- [19] Стајић Љ., Гађиновић, Р. *Увод у студије безбедности*, Драслар, Београд, 2007.
- [20] Smith Steve and Baylis John, *Globalization of World Politics*, Oxford Press, New York, 2001.
- [21] Tatalović, S., *Nacionalna i međunarodna sigurnost*, Politička kultura, Zagreb, 2006.
- [22] Hewedy. A. *Militarization and Security in the Middle East*, Printer Publishers. Лондон, 1989.
- [23] Churchman.C.W. *Системски приступ*, ЦДД ССОХ, Загреб, 1986.